

- 1. DEFINICIÓ DE VIOLÈNCIA SEXUAL I DEFINICIÓ DE VIOLÈNCIA SEXUAL A MENORS**
- 2. TIPUS DE VIOLÈNCIES SEXUALS A MENORS.**
- 3. ETAPES DE LA VIOLÈNCIA SEXUAL**
- 4. PERFIL DE L'INFANT/ADOLESCENT VÍCTIMA**
- 5. PERFIL DE LA PERSONA AGRESSORA**
- 6. MITES I FALSES CREENCES**
- 7. COM ACTUAR DAVANT D'UNA REVELACIÓ**
- 8. INDICADORS I SÍMPTOMES**
- 9. AGENTS PER A LA PREVENCIÓ**
- 10. NORMATIVA BÀSICA**
- 11. TELÈFONS I RECURSOS D'INTERÈS**
 - 11.1. TELÈFONS**
 - 11.2. LLIBRES I GUIES**
- 12. BIBLIOGRAFIA**

1. DEFINICIÓ DE VIOLÈNCIA SEXUAL I DEFINICIÓ DE VIOLÈNCIA SEXUAL A MENORS.

VIOLÈNCIA SEXUAL

Segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS, 2003), és violència sexual «tot acte sexual, la temptativa de consumir l'acte sexual, els comentaris o insinuacions sexuals no desitjats o les accions per comercialitzar o utilitzar de qualsevol manera la sexualitat d'una persona mitjançant la coacció, independentment de la relació amb la víctima, en qualsevol àmbit, inclosos la llar i el lloc de treball».

Jurídicament s'ha definit la violència sexual com «qualsevol acte que atempti contra la llibertat sexual d'una altra persona».

El Conveni d'Estambul de 2011 separa expressament la violència sexual de l'assetjament sexual.

- ✓ Violència sexual: qualsevol acte de caràcter sexual no consentit (art. 36).
- ✓ Assetjament sexual: comportament no desitjat, verbal, no verbal o físic, de caràcter sexual que pretengui o aconsegueixi violar la dignitat d'una persona; en especial quan amb aquella conducta es crea un ambient intimidatori, hostil, degradant, humiliant o ofensiu (art. 40).

VIOLÈNCIA SEXUAL A MENORS

L'Associació Reach defineix la violència sexual a menors com qualsevol conducta de naturalesa sexual en la que hi ha un procés de manipulació, coerció, una relació d'asimetria d'edat i de poder i falta de consentiment, ja sigui per maduresa emocional, edat o capacitat cognitiva, en la que el/la perpetrador/a busca la seva pròpia gratificació sexual.

Coerció fa referència al contacte sexual mantingut mitjançant l'ús de la força, l'amenaça, la pressió, l'autoritat o l'engany.

Asimetria de poder fa referència a la dependència que pot tenir la víctima envers l'agressor/a: per edat, discapacitats, situació econòmica, social...

La violència sexual és una de les múltiples formes de victimització sexual que pot patir un infant o menor, en la qual no hi ha ús de força ni amenaces per part del perpetrador/a, ja que aquest aconsegueix el seu objectiu, senzillament, fent ús de la manipulació o de la seva relació de confiança o autoritat envers el menor.

2. TIPUS DE VIOLÈNCIES SEXUALS A MENORS

- Amb contacte físic: carícies, masturbació, intents de penetració, penetració digital, penetració oral, penetració anal o vaginal, violació, contacte genital...
- Sense contacte físic: exhibicionisme, propostes sexuals, obligar el menor a presenciar activitats sexuals d'altres persones, utilitzar el menor per a MESI (material explotació sexual infantil) o visualització de MESI.
- Internet i altres tecnologies: pornodifusió no consentida (*sexpreading*), ciberseducció de menors (*grooming*).
- Explotació sexual: turisme sexual, tràfic, prostitució infantil...

Caracterització de la violència sexual en la infància:

La durada de la violència sol ser d'un 79,6 % que pot prolongar-se fins a un any. Un 11,5 % de 3 anys o més o de durada.

Va acompanyat de violència física en un 26,5 % dels casos. En un 27,1 %, l'abús es produeix amb intimidació. I en el 46,5 % restant, l'abús es comet sense que es produeixi violència explícita, podent ser present la persuasió o l'engany.

El tipus d'agressions més habituals són: tocaments (35,5 %), tocaments a l'agressor (10,5 %), penetració (10,5 %).

**Estudio ANAR: Los abusos contra menores de edad se han multiplicado por 4 en la última década - Fundació ANAR. (2021, febrer 22). <https://www.anar.org/estudio-anar-los-abusos-contra-menores-de-edad-se-han-multiplicado-por-4-en-la-ultima-decada/>*

3. ETAPES DE LA VIOLÈNCIA SEXUAL

- 1- Fase de seducció: l'abusador manipula la dependència i la confiança del menor i prepara el lloc i moment de l'abús. En aquesta etapa s'incita la participació de l'infant o adolescent per mitjà de regals o jocs. També és guanya la confiança de familiars, amistats, adults que acompanyen el menor... per evitar sospites.
- 2- Fase d'interacció sexual: és un procés gradual i progressiu. En aquesta etapa apareix la confusió, s'inicien les primeres carícies i situacions incòmodes. Pot incloure comportaments exhibicionistes, masturbació, etc. Ús de terminologia NOSALTRES en lloc de JO. En aquest moment ja es pot parlar de violència sexual.
- 3- Fase d'instauració del secret i de les amenaces: hi ha una cronificació de l'agressió. Enganys, premis, recompenses, corresponsabilitat del menor, amenaces verbals, violència física i emocional, xantatge, etc.
- 4- Fases de la revelació/divulgació: no solen produir-se revelacions explícites mentre la violència està succeint. És més probable que hi hagi alguna insinuació o revelacions al cap dels anys.
La majoria de les agressions queden per sempre en el silenci per qüestions socials o familiars.
 - Mentre es duen a terme: poden ser revelacions molt clares o bé molt subtils. És molt important l'escolta i la credibilitat.
 - Quan ja no es produeix l'agressió: canvis vitals (en iniciar una relació de parella, en el moment de tenir fills, d'haver de cuidar l'agressor, defunció de l'agressor...)

En alguns casos, els familiars NO assumiran la responsabilitat d'oferir ajuda a la víctima i encobriran els abusos. La majoria d'aquestes famílies no tenen patrons de criança negligents i no necessàriament tenen problemes psicològics greus o venen d'entorns molt desfavorits.

Desbordament en el sentiment de culpa del familiar que no ha pogut protegir.

Creences socials i culturals del fet que «el temps tot ho cura», «no s'ha de pensar en aquestes coses»...

En aquests casos, la víctima assumirà la responsabilitat de cuidar ell/a mateix/a els adults. Guardant el secret i no exposant els seus sentiments/necessitats mantindrà l'equilibri de la vida familiar.

Les conseqüències a llarg termini més habituals són:

- L'infant aprèn que les seves necessitats no importen i que no té sentit comunicar-les. Sensació de desprotecció, traïció, aïllament...
- L'infant inicia un procés d'autoabandonament que dura anys si no s'intervé i pot passar per embotiment, retraïment, etc. i arribar fins al consum de tòxics, promiscuïtat i suïcidi.

- L'infant pot dubtar de si els fets són reals o no, si s'ho ha inventat, etc. Pot provocar molta confusió i problemes en el desenvolupament de la personalitat.

4. PERFIL DE L'INFANT/ADOLESCENT VÍCTIMA (NNA)

Entre un 10 % i un 20 % de la població ha estat víctima d'agressions sexuals a la infància (1 de cada 5 patirà violència sexual abans dels 17 anys). Aquestes dades corresponen al Canal de Drets Humans del Consell d'Europa i es poden revisar a:

<https://human-rights-channel.coe.int/stop-child-sexual-abuse-in-sport-en.html>

- ✓ Les agressions a nens es produeixen entre els 11 i 12 anys i el seu agressor és un desconegut amb autoritat: entrenador, professor, monitor de temps lliure...
- ✓ Les agressions a nenes es produeixen entre els 7 i 9 anys i l'agressor és de l'entorn familiar*.

*OJOS QUE NO QUIEREN VER. (Save the Children, 2017).

https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/ojos_que_no_quieren_ver_27092017.pdf

5. PERFIL DE LA PERSONA AGRESSORA

El **pedòfil** sent atracció sexual per menors, però no necessàriament comet una agressió. El delictes que solen cometre és visionat de pornografia infantil (*groomers*).

El **pederasta** ha comès una agressió sexual a menors d'edat. Pot ser pedòfil o no.

- ✓ El 5 % d'homes adults de la població general senten atracció per menors (segons l'estudi dels autors Beier, Alhers, Shaefer i Feelgood, 2006)*.
- ✓ Del conjunt de persones agressores condemnades el 2022 (Institut Nacional d'Estadística) per agressions sexuals a menors de 16 anys, 385 eren homes i 4 eren dones.

*Herrero, Ó.; Negredo, L. (2016). *Evaluación del interés sexual hacia menores*. Anuario de Psicología Jurídica, 26, 30–40.

<https://www.redalyc.org/journal/3150/315064418009/html/>

Com prevenim l'abús sexual infantil? Associació Reach

Segons l'estudi de la Fundació ANAR*, en el 32 % dels casos que han rebut des de 2008 fins a 2020, l'agressor va ser el pare. En el 21 % va ser un conegut o amic, en el 18,7 % un altre familiar i només en el 6,2 % de les estadístiques la persona agressora era completament desconeguda.

**Estudio ANAR: Los abusos contra menores de edad se han multiplicado por 4 en la última década - Fundació ANAR. (2021, febrer 22). <https://www.anar.org/estudio-anar-los-abusos-contra-menores-de-edad-se-han-multiplicado-por-4-en-la-ultima-decada/>*

6. MITES I FALSES CREENCES

- L'abús sexual infantil és un fet excepcional.
- La família sempre és un espai segur.
- Els abusos es produeixen en classes baixes i famílies disfuncionals.
- Els abusadors són malalts mentals o amb addiccions a drogues o alcohol.
- Els infants tenen tendència a inventar històries i relatar les seves fantasies.
- Els infants, especialment les nenes, provoquen els adults.
- Les víctimes, en tant que callen, estan donant consentiment a l'abús.
- Si li passés a una nena o un nen proper a nosaltres, ens n'adonaríem.
- Els agressors són sempre desconeguts.

7. COM ACTUAR DAVANT D'UNA REVELACIÓ

1. **Creure l'infant.** (ESCOLTAR!) No es pot qüestionar davant l'infant l'experiència que ens explica, ja que podem induir-lo a dubtar de la seva pròpia vivència.
2. **Mantenir la calma.** És important que els adults es mantinguin tranquils per no desregular l'infant i fer que tingui més por o que pensi que la seva revelació ha provocat una reacció massa intensa en l'adult.
3. **No fer promeses** que no es puguin complir.
4. **No jutjar els actes ni l'agressor.** L'agressor sol ser un membre de la família o algú a qui l'infant estima, per tant, no voldrà que li passi res dolent. Si jutgem l'abús l'infant se sentirà encara més culpabilitzat, rebutjat, fastigós...
5. **Informar immediatament.** Posar en marxa els protocols i les actuacions necessàries perquè l'infant rebi l'atenció necessària.
6. **Informar l'infant del que passarà.** Acompanyar l'infant en tot el procés i estar pendent de com viu l'experiència i de les necessitats que van sorgint.
7. **Gestionar la revelació amb discreció.** No difondre ni fer explicar a l'infant a moltes persones de l'entorn el que li ha passat.
8. **No investigar les al·legacions de l'infant.** No es tracta de confirmar si ha passat o no, sinó de donar un primer *feedback* a l'infant sobre l'experiència per tal de minimitzar els seus sentiments de culpa i vergonya i garantir-li que rebrà l'ajuda necessària.

8. INDICADORS I SÍMPTOMES

La majoria dels indicadors són inespecífics i poden respondre a un altre tipus de problemàtiques, per tant, no són exclusius ni definitoris de la violència sexual infantil.

Però sí que representen senyals d'alerta i permeten als infants expressar de manera involuntària un profund malestar.

Que la causa sigui una agressió sexual o un altre tipus de vivència traumàtica, caldrà esbrinar-ho amb una observació atenta en els diversos espais on l'infant desenvolupa la vida quotidiana.

La consulta a professionals de la psicologia infantil pot ser útil en aquests moments de crisi.

DIFERENTS INDICADORS

- Indicadors físics específics: danys físics, ferides, cicatrius... Són els que tenen menys probabilitat d'aparèixer.
- Indicadors físics inespecífics: trastorns psicossomàtics sense causa orgànica (alteració de gana, son, mal de panxa...). Conductes regressives (enuresi/encopresi).
- Indicadors conductuals específics: masturbació compulsiva, autolesions, conductes sexualment inapropiades, jocs sexuals amb altres menors/adults, apropaments particulars als adults... No tots els comportaments de caràcter sexual expressen victimització sexual.
- Indicadors conductuals inespecífics: aïllament, canvis en l'estat d'ànim, ansietat, depressió, regressions (tornar a conductes de l'etapa evolutiva prèvia), dissociació, conducta agressiva/retreta, etc.

Per ampliar informació es pot consultar: *Manual formativo para profesionales del sector educativo en detección y notificación de la violencia sexual contra la infancia. MÓDULO 2: INDICADORES DE VIOLENCIA SEXUAL CONTRA LA INFANCIA.* (Save the Children).
https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-09/ManualFormativo_Modulo2.pdf

ELS INDICADORS MÉS HABITUALS

Segons dades de la Fundació ANAR*, sobre el total de persones ateses per aquesta fundació del 2008 al 2019, entre les dones víctimes d'abús sexual són més freqüents els canvis bruscos de conducta i ànim (36 % enfront del 27,6 % en homes) i els símptomes psicossomàtics (16,6 % enfront del 12,1 % en homes), mentre que entre les víctimes homes és més habitual la conducta agressiva (10,3 % enfront del 7,1 % en dones), els coneixements sexuals no adequats per a la seva edat (18,4 % enfront de l'11,1 % de les dones) i les conductes provocatives o sexuals explícites, masturbació compulsiva (13,8 % enfront del 7 % de dones).

Pel que fa als més petits (12 anys o menys) són els que manifesten en grau més alt conductes sexuals no adequades a la seva edat (19,8 %), així com conductes provocatives (10,4 %) o agressives.

*Estudio ANAR: *Los abusos contra menores de edad se han multiplicado por 4 en la última década* - Fundació ANAR. (2021, febrer 22). <https://www.anar.org/estudio-anar-los-abusos-contra-menores-de-edad-se-han-multiplicado-por-4-en-la-ultima-decada/>

9. AGENTS PER A LA PREVENCIÓ

LA FAMÍLIA. COM POT CONTRIBUIR A LA PREVENCIÓ?

- Comunicació oberta. Adaptar les nostres respostes a l'edat i a cada infant.
- Escolta activa facilitadora – *breaking up*.
- Coneixement espai íntim i propi cos; deixar clar que no es poden tocar les parts íntimes, ni tan sols companys/es ni adults. Aquest missatge s'ha de remarcar i insistir-hi.
- Contes infantils especialitzats.
- Educació afectiva basada en el respecte, desig, empatia.
- Foment de la igualtat de gènere i la coeducació.
- Diferència entre secrets bons i secrets dolents.
- Espai de confiança.

QUÈ NO CONTRIBUEIX A LA PREVENCIÓ

- No habilitats comunicatives, relacions molt autoritàries.
- Relacions de dependència i submissió.
- Falta d'intimitat i protecció de cossos.
- Existència d'un únic model de rol sexual i de gènere.
- Falta d'informació i creences errònies.

ALERTA: LA INFORMACIÓ PROTEGEIX ELS INFANTS I ADOLESCENTS!

COM A PROFESSIONALS, QUÈ CONTRIBUEIX A LA PREVENCIÓ

- Escolta activa facilitadora – *breaking up*.
- Capacitat per a la detecció.
- Estandardització de protocols.
- Seguiment i compliment dels protocols.
- Tallers d'educació afectiva i violències sexuals.
- Canvis en l'àmbit conductual, símptomes físics, etc.
- Espai de confiança consensuada.

Cal tenir en compte:

- Un percentatge molt elevat de professionals de l'educació afirma haver detectat algun possible cas d'abús sexual infantil al llarg de la seva carrera (74,4 %), fet que contrasta amb el baix percentatge de notificació, que només arriba al 12 %.
- La manca de formació professional en aquest àmbit és un dels problemes més greus.
- Només 1 de cada 4 docents que ha tingut coneixement d'un cas de victimització sexual infantil ho ha notificat. No és una qüestió de culpabilitat, sinó de responsabilitat civil.

Dades del informe *Ojos que no quieren ver*, Save the children, 2017.

https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/ojos_que_no_quieren_ver_27092017.pdf

- S'ha de tenir en compte que demanar a un infant que posi límits a un adult no és una tasca senzilla. Per tant, també s'ha de fer prevenció en l'àmbit estructural. No tota la responsabilitat de la prevenció pot recaure en la família i en les possibles víctimes. Algunes propostes que poden ajudar a erradicar la violència sexual són:
 - Acabar amb els constructes socials que promouen la violència sexual a menors (pornografia, manca d'informació, mites i tòpics...).
 - Sensibilització, promoció i coneixement sobre violència sexual a l'abast dels adults.
 - Responsabilitat col·lectiva. Obligacions com a adults. Tenir els ulls oberts.
 - Acabar amb les estructures de submissió-dominància en la sexualitat.
 - Conèixer els recursos necessaris per a l'atenció a persones pedòfiles.

10. NORMATIVA BÀSICA

Llei Orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i adolescència enfront de la violència.

CANVIS IMPORTANTS:

- Tota la ciutadania tindrà l'obligació de comunicar de forma immediata els indicis de violència exercits sobre menors.
- El termini de prescripció de delictes greus contra la infància i l'adolescència s'allarga, tenint en compte el tipus de delicte. No haurien de prescriure.
- Es perseguiran els delictes comesos en línia, als quals s'incorporen la incitació al suïcidi, a cometre infraccions sexuals o la promoció de trastorns alimentaris. Així,

es modificarà el codi penal per establir una pena de fins a tres anys per qui publiqui continguts que incitin els menors a autolesionar-se.

- Es crearà una estratègia específica de violència i un registre unificat de violència infantil i juvenil (simulador).
- Es reforçarà la prevenció a través de l'educació amb accions específiques per evitar la radicalització de menors.
- Es crearan unitats especialitzades en violència infantil i juvenil dins les forces i cossos de seguretat de l'Estat, i es formarà específicament el personal judicial per protegir els menors (x) de la violència. Sobretot jutges/esses i policies.
- S'establiran protocols d'actuació en casos d'indicis d'assetjament escolar, ciberassetjament, assetjament sexual, violència de gènere, suïcidi, autolesió i qualsevol altra forma de violència. A més, s'incorporarà l'edat com a causa de discriminació en els delictes d'odi.
- Es pauta com a obligació la pràctica de la prova preconstituïda per l'òrgan instructor, sempre que la víctima sigui menor de 14 anys, tingui discapacitat o necessiti protecció especial, amb la finalitat d'evitar que hagi de declarar reiteradament durant el procediment penal.
- També s'endureixen les condicions per tenir accés al tercer grau de classificació penitenciària, a la llibertat condicional i als permisos penitenciaris per part de les persones que compleixen condemnes per delictes contra la llibertat sexual a menors de 16 anys.
- S'ha creat la figura del coordinador de benestar als centres educatius, i ja s'està implementant en alguns municipis.

11. TELÈFONS I RECURSOS D'INTERÈS

11.1 TELÈFONS

- INFÀNCIA RESPON: 116 111
- TELÈFON D'URGÈNCIA: 112
- FUNDACIÓ ANAR: 900 20 20 10
- SERVEIS SOCIALS DEL TERRITORI
- PEDIATRE DE CAPÇALERA
- UNITATS ESPECIALITZADES
- HOSPITAL DE LA ZONA
- COSSOS DE SEGURETAT
- OFICINES D'ATENCIÓ A LA VÍCTIMA AL TERRITORI CATALÀ

→ **Unitat de Suport a l'Alumnat en situació de Violència (USAV):** és la Unitat de Suport a l'Alumnat en situació de Violència (USAV). Neix del Pla de les Escoles Lliures de Violència el 2021 i depèn de la Direcció General d'Alumnat del Departament d'Educació. La USAV està formada per un equip de professionals que acull la comunicació, revelació o malestar, gestiona el cas de violència i en coordina l'abordatge, tot seguint els protocols establerts. Inicia l'atenció mitjançant el telèfon **900 923 098** i el correu electrònic usav.educacio@gencat.cat.

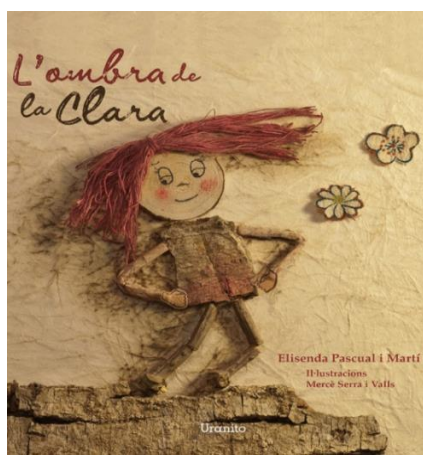
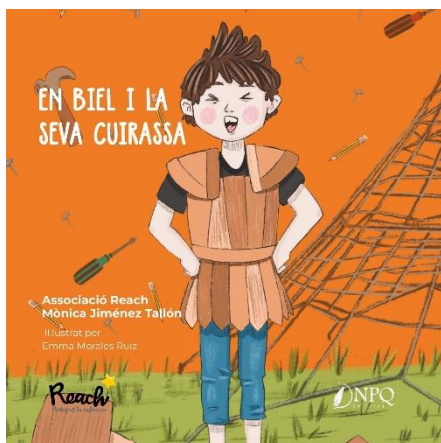
→ **UsApps:** és una aplicació web del Departament d'Educació que permet comunicar d'una forma fàcil, intuïtiva i eficaç en situacions de violència que pot viure l'alumnat de Catalunya. La **UsApps** és el canal de comunicació i denúncia que pretén visibilitzar les violències naturalitzades als centres educatius, identificar-les i actuar per protegir infants i adolescents. La pot utilitzar l'alumnat, exalumnat i tota la comunitat educativa, tant si és una persona que viu directament una situació de violència com si n'és testimoni.

<https://youtu.be/nkgENCaHH8>

11.2. LLIBRES I GUIES

+ 3 anys

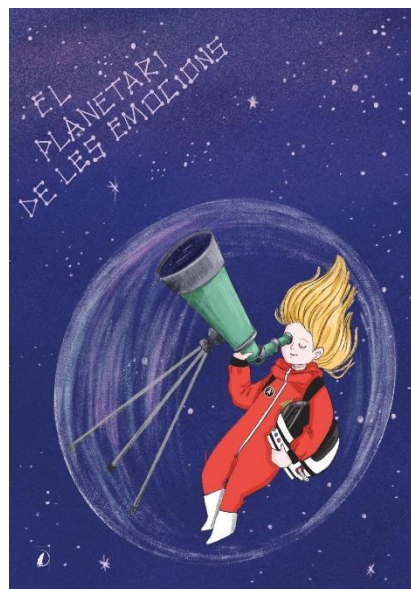
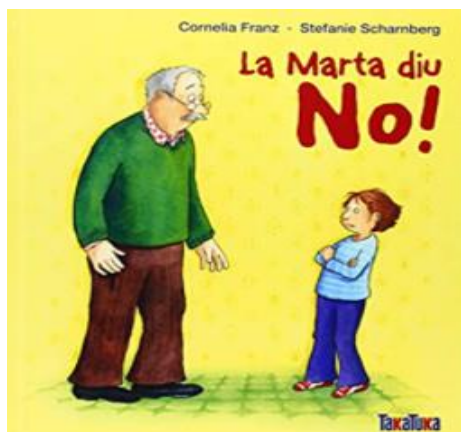
Càpsules formatives per a famílies

Com prevenim l'abús sexual infantil?

Associació Reach

+ 6 anys

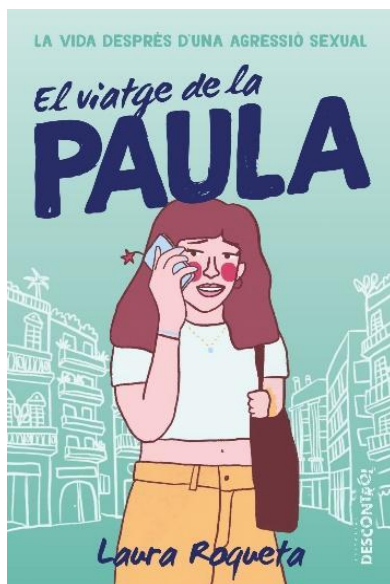
Adolescents i famílies

Càpsules formatives per a famílies

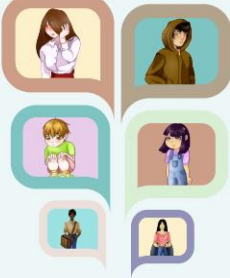
Com prevenim l'abús sexual infantil?

Associació Reach

Guies per a famílies i professionals

**I ARA,
COM T'AJUDO?**

**RECOMANACIONS
PER A FAMILIARS**

QUAN HI HA UNA REVELACIÓ
DE VIOLÈNCIA SEXUAL
EN NENS, NENES I ADOLESCENTS

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

**I TU,
SAPS COM PREGUNTAR-ME?**

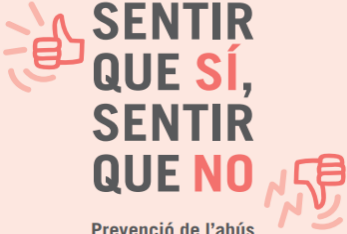

**INTERVENCIÓ
EN INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA
EN CAS DE VIOLÈNCIA SEXUAL**

**RECOMANACIONS
PER A PROFESSIONALS**

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

**SENTIR
QUE SÍ,
SENTIR
QUE NO**

**Prevenió de l'abús
sexual infantil**

Guia pedagògica de treball

Adreçada a famílies, professorat,
educadores i educadors, monitoratge de
lleure i esports i a totes aquelles persones
adultes que, d'una manera o altra, són
responsables de l'educació de la infància.

Ajuntament de
Barcelona

Estamos a tu lado

Guía de atención a la violencia sexual en la infancia
y la adolescencia para las familias cuidadoras

Equipo EMMA
Unidad de Atención a las Violencias
hacia la Infancia y la Adolescencia

VaH
d'Hebron

12. BIBLIOGRAFIA

- Gómez, J. (1997). *La prevención del abuso sexual infantil en relación a criterios amplios de salud sexual*.
- La Convenció sobre els Drets de l'Infant. (n. d.). https://dretssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiad_olescencia/observatori_drets_infancia/destacats_columna_dreta/Convencio_d_rets_infancia.pdf
- *Falsas creencias sobre el abuso sexual infantil*. (n. d.). El Mundo de Los ASI. Consultat el 8 de febrer de 2024, a: <https://www.elmundodelosasi.org/falsas-creencias/>
- ALONSO, J. M.; CASTELLANOS, J. L. (2006). «Por un enfoque integral de la violencia familiar», *Intervención Psicosocial*. Vol. 15, núm. 3. Disponible en: http://scielo.isciii.es/scielo.php?pid=S1132-05592006000300002&script=sci_arttex
- CONSELL D'EUROPA (1986). *Violencia en la familia*. Recomanació n. R(85)4 adoptada pel Comitè de Ministres el 26 de març de 1985. Estrasburg: Consell d'Europa.
- USAV-UsApps. (n. d.). XTEC – Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya. <https://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/pla-escoles-lliures-de-violencias/usav-usapps/>
- <https://serveiseducatiu.xtec.cat/vallesoriental4/wp-content/uploads/usu1133/2022/03/1.teucosesteuissu.pdf>
- BRAVO CORREA, M.; JUÁREZ LÓPEZ, JR. I ARA, COM T'AJUDO? RECOMANACIONS PER A FAMILIARS. Consultat el 8 de febrer de 2024 a: https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/catalog/crono/2020/Guia_Pares-Mares-CAT.pdf
- <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9068-2022-INIT/en/pdf>
- Institut Nacional d'Estadística (www.ine.es)
- *Abusos sexuales a menores: En 8 de cada 10 casos el agresor es una persona conocida o del entorno familiar*. (5 d'octubre de 2023). Save the Children. <https://www.savethechildren.es/notasprensa/abusos-sexuales-menores-en-8-de-cada-10-casos-el-agresor-es-una-persona-conocida-o-del#:~:text=5%20de%20octubre%20de%202023>
- *POR UNA JUSTICIA A LA ALTURA DE LA INFANCIA*. (Save the Children, 2023). Consultat el 8 de febrer de 2024 a: https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2023-10/Por_una_justicia_a_la_altura_de_la_infancia_STC_ES.pdf

- *Manual formativo para profesionales del sector educativo en detección y notificación de la violencia sexual contra la infancia. MÓDULO 2: INDICADORES DE VIOLENCIA SEXUAL CONTRA LA INFANCIA.* (Save the Children).
https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-09/ManualFormativo_Modulo2.pdf
- Herrero, Ó.; Negro, L. (2016). *Evaluación del interés sexual hacia menores.* Anuario de Psicología Jurídica, 26, 30–40.
<https://www.redalyc.org/journal/3150/315064418009/html/>
- *OJOS QUE NO QUIEREN VER.* (Save the Children, 2017).
https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/ojos_que_no_quieren_ver_27092017.pdf
- *Estamos a tu lado. Guía de atención a la violencia sexual en la infancia y la adolescencia para las familias cuidadoras.* VALL D'HEBRON.
<https://www.vallhebron.com/sites/default/files/2022-09/Guia-violencia-infantil-digital-es.pdf>
- *Sentir que sí, sentir que no. Prevenció de l'abús sexual infantil.* Guia pedagògica de treball. Ajuntament de Barcelona.
https://ajuntament.barcelona.cat/infancia/sites/default/files/guiasentir_ca_ac_c_2_0.pdf

Vídeos compartits durant la sessió:

Sobre les fases o etapes de la violència:

Elefantes sobre una telaraña: https://youtu.be/Rlv_2M1k9ns?si=2w_iOVD8-8ZDsIH7

Sobre el consentiment:

ELLES: Consentiment amb Galetes: <https://www.youtube.com/watch?v=gTyan1VMcW4>

Campanya de prevenció:

Campanya en los centros educativos para prevenir la violencia sexual online:

<https://youtu.be/3Li5cRDhvy4?si=gJZ-qf2l5mVeQzTa>

Recursos per a comunicar, informar o denunciar:

Presentació de La UsApps: <https://youtu.be/nkgENCaHH8>